

**ГРОМАДСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ТА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ:
ДИХОТОМІЯ ПОНЯТЬ**

**PUBLIC ASSOCIATION AND PUBLIC ORGANIZATION:
A DICHOTOMY OF CONCEPTS**

Давидова Н.О.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри права Університету Короля Данила*

Менджул М.В.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стаття присвячена аналізу дихотомічної сутності та видової належності громадських організацій, громадських об'єднань та об'єднань громадян. Оскільки термін «громадські об'єднання» із прийняттям Закону України «Про громадські об'єднання» на законодавчому рівні замінив термін «об'єднання громадян», виникла потреба в аналізі питання про співвідношення вказаних понять та терміну «громадська організація». У результаті дослідження встановлено, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до розуміння вказаного поняття. Запропоновано під громадським об'єднанням розуміти непідприємницьке товариство, яке створюється для задоволення і захисту законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів, членами якого можуть бути фізичні особи (громадська організація) та фізичні або юридичні особи (громадська спілка) і яке набуває статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації. Обґрунтовано, що громадська організація та громадська спілка є не організаційно-правовими формами, а різновидами громадського об'єднання, які відрізняються за суб'єктним складом. Встановлено, що сутнісними ознаками громадських об'єднань є їх спеціальна правоздатність, непідприємницький характер діяльності, неприбутковість, спеціальна мета створення і діяльності та членський характер.

Виявлено, що до непідприємницьких товариств, які як і громадські об'єднання, є видами об'єднань громадян, належать: політичні партії, благодійні організації; релігійні організації; споживчі кооперативи; об'єднання співвласників багатоквартирного будинку та ін. Обґрунтовано, що особливим видом об'єднань громадян є творча спілка, яка є і видом громадських організацій.

Обґрунтовано, що поняття «громадське об'єднання» вужче, ніж поняття «об'єднання громадян», і є по суті різновидом останнього. Громадські організації та громадські спілки є видами громадських об'єднань, а останні у свою чергу разом із політичними партіями, благодійними та релігійними організаціями є видом об'єднань громадян.

Ключові слова: громадські об'єднання, об'єднання громадян, громадські організації, організаційно-правова форма.

The article is devoted to the analysis of the dichotomous essence and species affiliation of public organizations, public associations and associations of citizens. Since the term «public associations» with the adoption of the Law of Ukraine «On Public Associations» at the legislative level replaced the term «associations of citizens», there was a need to analyze the relationship between these concepts and the term «public organization». The study found that in the scientific literature there is no single approach to understanding this concept. It is proposed to understand a public association as a non-entrepreneurial society created to satisfy and protect legitimate social, economic, creative, national-cultural, sports and other common interests, the members of which may be natural persons (public organization) and natural or legal persons union) and which acquires the status of a legal entity from the moment of state registration. It is substantiated that a public organization and a public union are not organizational and legal forms, but types of public association, which differ in subject composition. It has been established that the essential features of public associations are their special legal capacity, non-entrepreneurial nature of activity, non-profit, special purpose of creation and activity and membership character.

It was found that non-entrepreneurial societies, which, like public associations, are types of associations of citizens, include: political parties, charitable organizations; religious organizations; consumer cooperatives; association of co-owners of an apartment building, etc. It is substantiated that a special type of association of citizens is a creative union, which is also a type of public organization.

It is argued that the concept of «public association» is narrower than the concept of «association of citizens», and is essentially a variant of the latter. Public organizations and public associations are types of public associations, and the latter, in turn, together with political parties, charitable and religious organizations, are a type of citizens' associations.

Key words: public associations, associations of citizens, public organizations, organizational and legal form.

Постановка проблеми. Станом на перше січня 2020 року в Україні згідно офіційних статистичних даних було зареєстровано 88882 громадських організацій та 1718 громадських спілок, які згідно чинного законодавства є громадськими об'єднаннями. Термін «громадські об'єднання» із прийняттям Закону України «Про громадські об'єднання» на законодавчому рівні замінив термін «об'єднання громадян». Водночас потребує аналізу питання про співвідношення вказаних понять та терміну «громадська організація».

Аналіз останніх статей та публікацій. В Україні останнім часом досліджуються проблеми участі громадських об'єднань у захисті конституційних прав громадян [1], особливості їх публічно-правового статусу [2], участь в окремих правових відносинах, а також конституційно-правовий, адміністративно-правовий, цивільно-правовий та господарсько-правовий статус такого виду громадських об'єднань як громадська організація [3-5]. Водночас відсутнє комплексне дослідження співвідношення понять громадські об'єднання, об'єднання громадян

та громадські організації. Саме тому, метою статті є ґрунтовний аналіз сутності та співвідношення термінів «громадські об'єднання», «об'єднання громадян» та «громадські організації».

Виклад основного матеріалу. Насамперед з'ясуємо сутнісне розуміння поняття «громадські об'єднання». Проведений аналіз дозволив констатувати, що у науковій літературі відсутній єдиний підхід до розуміння вказаного поняття. Одні науковці, розкривають сутність громадських об'єднань через суб'єктну структуру та мету створення, зокрема вважають, що це добровільне об'єднання фізичних осіб та (або) юридичних осіб приватного права, що створюється для здійснення і захисту прав і свобод, задоволення суспільних, у тому числі економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів [6, с. 359]. Інші дослідники акцентують увагу на тому, що громадські об'єднання не залежать від держави, вони здатні впливати на державні інститути і водночас захищати суспільство від необґрунтованого втручання держави в громадське життя [7, с. 62-63]. Зустрічається і розкриття поняття громадського об'єднання через форми діяльності. Так, М.В. Ковалів вважає, що формами діяльності громадського об'єднання є способи практичної діяльності, які спрямовані на втілення у життя цілей та завдань громадського об'єднання та мають такі ознаки: регулюються нормами права; спричинюють юридичні наслідки; пов'язані зі створенням, реалізацією та охороною правових норм, забезпечуючи правотворчу, правозастосовну, правозабезпечувальну (зокрема правоохоронну, контрольно-наглядову), договірну та розпорядчу діяльність [8, с. 90]. На нашу думку, під громадським об'єднанням слід розуміти неспіприємницьке товариство, яке створюється для задоволення і

захисту законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів, членами якого можуть бути фізичні особи (громадська організація) та фізичні або юридичні особи (громадська спілка) і яке набуває статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації.

Щодо співвідношення таких термінів як «громадська організація» та «об'єднання громадян», то на думку Н.П. Гаєвої, перший термін є родовим, а останній узагальнювальним [9, с. 63]. Те саме стосується співвідношення понять «громадська організація» та «громадське об'єднання». Б.В. Чернявська вважає, що оскільки поняття «громадське об'єднання» не охоплює політичні партії, які раніше були віднесені до об'єднань громадян, то ототожнювати вказані поняття не можна [10, с. 124]. На нашу думку, аналізуючи чинне законодавство України, то поняття «громадське об'єднання» вужче, ніж поняття «об'єднання громадян», і є по суті різновидом об'єднання громадян, яке поділяється на громадські організації та громадські спілки.

Закон України «Про громадські об'єднання» встановлює, що за організаційно-правовою формою громадські об'єднання утворюються як громадська організація або громадська спілка. На нашу думку, це не організаційно-правові форми, а різновиди громадського об'єднання, які відрізняються за суб'єктним складом. Членами та учасниками громадської організації є тільки фізичні особи, а громадської спілки – як юридичні особи приватного права, так і фізичні особи. Про те, що будь-яке об'єднання громадян повинно бути засноване на особистій ініціативі, вільному волевиявленні і, відповідно, на добровільному членстві в такому об'єднанні підтверджено і рішеннями органів конституційної юрисдикції, зокрема Рішен-

ням Конституційного Суду України у справі про молодіжні організації 13 грудня 2001 р. № 18-рп/2001) [11]. Таким чином, членський характер громадських організацій є однією з конститутивних ознак, яка надає можливість виділити громадські об'єднання серед інших непідприємницьких товариств. Сутнісними ознаками громадських об'єднань є їх спеціальна правоздатність, непідприємницький характер діяльності, неприбутковість, спеціальна мета створення і діяльності та членський характер.

Для нашого дослідження важливо також з'ясувати, які утворення можна віднести до громадських об'єднань, а які з них є об'єднанням громадян. Стаття 2 Закону України «Про громадські об'єднання» містить положення про сферу дії вказаного закону, і по суті вказаним розмежовано громадські об'єднання та інші види об'єднань громадян. Водночас, проведений аналіз законодавства України дозволив нам дійти висновку, що ряд непідприємницьких товариств, які як і громадські об'єднання, є видами об'єднань громадян, а саме: політичні партії, благодійні організації; релігійні організації; споживчі кооперативи; об'єднання співвласників багатоквартирного будинку та ін.

Окремо зупинимось на споживчих кооперативах. А.В. Зеліско в дисертаційному дослідженні обґрунтовує, що споживче товариство є непідприємницьким кооперативним товариством [12, с. 3]. Незважаючи на те, що ЦК України (ст. 86) відносить споживчі кооперативи до непідприємницьких товариств, ч. 4 ст. 6 Закону України «Про споживчу кооперацію» надає право членам споживчого товариства одержувати частину прибутку, що розподіляється за результатами господарської діяльності між ними, відповідно до їх пайового внеску. Таким чином, положення Закону України «Про споживчу

кооперацію» суперечать ЦК України (ст. 85). Саме тому ми підтримуємо позицію Кучеренко І.М. і вважаємо, що поки не будуть внесені відповідні зміни до Закону України «Про споживчу кооперацію», споживчі кооперативи не можна вважати непідприємницькими товариствами [13, с. 161], вони також не є і громадськими об'єднаннями.

Окремо варто зупинитися на такому виді громадських об'єднань як громадські організації, що є найчисельнішими. На нашу думку, громадські організації можна поділяти за наступними критеріями: за суб'єктом складом (громадські організації поділяються за певною ознакою, що об'єднує їх членів – вік, професія, стать та ін., зокрема: дитячі, молодіжні, жіночі організації, організації інвалідів, ветеранів, підприємців і т.д.); за сферою діяльності (правозахисні, освітні, культурні, творчі, спортивні, екологічні та ін.); за статусом чи територією діяльності (громадські організації можуть бути місцеві, регіональні, всеукраїнські та міжнародні); за способом обліку членів (що мають фіксоване індивідуальне членство та такі, що не мають фіксованого індивідуального членства); за способом легалізації (легалізовані шляхом реєстрації (набувають статусу юридичної особи) та повідомлення про заснування (не набувають прав юридичної особи); залежно від мети створення та діяльності (можна виділити суспільнокорисні (створені і діють з різними суспільнокорисними цілями, зокрема: охорони прав людини, розвиток науки, мистецтва, культури, надання соціальних послуг та ін.) та приватнокорисні (створені і діють з метою досягнення цілей та в інтересах виключно своїх членів) громадські організації; за кількістю членів (громадські організації можуть бути масові (наприклад, профспілки) та звичайні) та ін. [4, с. 40-41].

Відповідно до ч. 3 ст. 36 Конституції України видом громадських організацій є професійні спілки, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Особливості правового регулювання, порядок створення, права та гарантії діяльності професійних спілок визначаються Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 15 вересня 1999 р. [14]. Даний нормативно-правовий акт визначає професійну спілку (профспілку) як добровільну неприбуткову громадську організацію, що об'єднує громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (навчання). Циганчук Н.А. вважає, що головною функцією профспілок є захисна функція, під якою слід розуміти діяльність профспілок, спрямовану на захист індивідуальних і колективних прав та інтересів найманих працівників при виникненні, зміні та припиненні правовідносин, в які вони вступають [15, с. 11]. Таким чином, професійна спілка є громадським об'єднанням, що створюється у вигляді громадської організації.

Організація роботодавців, відповідно до ст. 1 Закону України «Про організації роботодавців» від 24 травня 2001 р., також є видом громадської організації, яка об'єднує роботодавців на засадах добровільності та рівноправності з метою представництва і захисту їх прав та інтересів [16]. Видом громадських організацій є і молодіжні та дитячі громадські організації, особливості створення та діяльності яких регулюються Законом України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» від 1 грудня 1998 р. [17].

Особливим видом об'єднань громадян є творча спілка, яку Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р. визначає як добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, що має фіксоване членство і діє на підставі статуту (ст. 1) [18]. Н.П. Гаєва звертає увагу на те, що якщо об'єднанню професійних творчих працівників відмовлено у наданні статусу творчої спілки, вони вправі легалізувати своє об'єднання як громадську організацію [19, с. 147]. Хоча Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» прямо не визнає творчі спілки громадськими організаціями, ми вважаємо їх особливим видом громадських організацій.

Висновки. Таким чином, під громадським об'єднанням слід розуміти неприємницьке товариство, яке створюється на засадах добровільності та рівності для задоволення і захисту законних соціальних, економічних, творчих, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів, членами якого можуть бути фізичні особи (громадська організація) та фізичні або юридичні особи (громадська спілка) і яке набуває статусу юридичної особи з моменту державної реєстрації. Поняття «громадське об'єднання» вужче, ніж поняття «об'єднання громадян», і є по суті різновидом останнього. Громадські організації та громадські спілки є видами громадських об'єднань, а останні у свою чергу разом із політичними партіями, благодійними та релігійними організаціями є видом об'єднань громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дорофєєва В.І. Конституційні засади участі громадських об'єднань в системі захисту прав людини: Україна та зарубіжний досвід : автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.02. Ужгород, 2018. 19 с.
2. Соха С.І. Публічний статус громадських об'єднань в Україні: адміністративно-правовий аспект : автореф. дисертації на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2016. 22 с.
3. Ковальчук В.Б. Правові засади функціонування громадських організацій у процесі становлення громадянського суспільства в Україні. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. № 1. С. 13-25.
4. Менджул М.В. Цивільно-правовий статус громадських організацій: монографія. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2010. 200 с.
5. Руцинська Т.П. Господарсько-правовий статус громадських організацій: пропозиції до законодавства. Форум права. 2016. № 3. С. 224-229.
6. Журенок Т.В. Правовий статус та види громадських об'єднань. Форум права. 2012. № 4. С. 356-361.
7. Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія / Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; за науковою ред. В.П. Бега ; редкол. : В.П. Бех (голова), Г.О. Нестеренко (заст. голови) та ін. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 680 с.
8. Ковалів М.В. Форми діяльності громадських об'єднань в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2016. № 845. С. 89-93.
9. Гаєва Н.П. Об'єднання громадян – суб'єкти конституційно-правових відносин. Часопис Київського університету права. 2007. № 3. С. 63-68.
10. Чернявська Б.В. Юридичні дефекти у правовому забезпеченні реалізації права на свободу об'єднання у громадські організації в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. Вип. 3 (28). Том. 2. С. 123-128.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзацу четвертого статті 2, частини другої статті 6, частин першої, другої статті 10 Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» (справа про молодіжні організації) від 13 грудня 2001 р. № 18-рп/2001. Офіційний вісник України. 2001. № 51. Ст. 2310.
12. Зеліско А.В. Правовий статус споживчих товариств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2008. 20 с.
13. Кучеренко І.М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 328 с.
14. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV. Відомості Верховної Ради. 1999 р. № 45. Ст. 397.
15. Циганчук Н.А. Професійні спілки як суб'єкти трудового права : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.05. 2004. 20 с.

16. Про організації роботодавців: Закон України від 24 травня 2001 р. № 2436-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 32. Ст. 171.

17. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. № 281-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999 р. № 1. Ст. 2.

18. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 07.10.1997 р. № 554/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 52. Ст. 312.

19. Гаєва Н.П. Проблеми правового забезпечення діяльності громадських організацій. Правова держава: Щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Випуск 11. Київ., 2000. С. 146-154.